

Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerin İşletmelerde Mesleki Eğitimlerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri*

Esra DEMİR¹ Süleyman GÖKSOY²

¹(Sorumlu yazar) Öğretmen, MEB, esiira81@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0258-5826
²Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, slmgks@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7151-0863

Makale Bilgisi	ÖZET
Geliş Tarihi: 20.01.2023	<p>Bu araştırmada, öğretmen görüşleri doğrultusunda özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitim süreçleri, bu süreçte karşılaşmış oldukları sorunların ortaya konulması ve çözüm önerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Düzce il merkezinde Özel Eğitim Meslek Okulunda görev yapan 10 meslek öğretmeni oluşturmuştur. Amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Bu araştırmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma verileri, 'işletmelerde mesleki eğitimde öğrenciden kaynaklı sorunlar ve çözüm önerileri', 'işletmelerde mesleki eğitimde işveren kaynaklı sorunlar ve çözüm önerileri', 'işletmelerde mesleki eğitimde işletmeden kaynaklı sorunlar (çalışma şartları, iş ortamı) ve çözüm önerileri' olmak üzere altı tema altında gruplandırılmıştır. Araştırma sonucunda işletmelerde mesleki eğitimde öğrencilerin sosyalleşme sorunu yaşadıkları ve işletme kurallarına uyum sağlamada sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. İşverenlerin öğrencilere ön yargı ile yaklaştığı, çalışma saatleri ve ücret ödemeleri gibi birçok sorun yaşandığı görülmüştür. Araştırma sonucunda işletmelerde mesleki eğitimde öğrenciler, işverenler ve işletme çalışanlarına bilgilendirme çalışmaları yapma, yasal düzenlemeler yapma, tanıtımlar yapma ve farkındalık eğitimleri ile bilinçlendirme çalışmaları yapılabileceği önerilerinde bulunulmuştur.</p> <p>Anahtar Sözcükler: İşletmelerde mesleki eğitim, özel eğitim meslek okulu, zihinsel yetersizliği olan birey</p>
Kabul Tarihi: 02.05.2023	
© UEAD 2023 Tüm hakları saklıdır.	

According to Teachers Opinions Problems Encountered by Students in their Vocational Education in Businesses and Solution Suggestions

Article Information	ABSTRACT
Received: 20 January 2023	<p>In this research, it was aimed to reveal the vocational education processes of the students studying in special education vocational schools in the direction of teachers opinions, the problems they encountered in this process and to determine the solution proposals. Case study design, one of the qualitative research methods, was used. The study group of the research consisted of 10 vocational teachers working in the Special Education Vocational School in the city center of Düzce in the 2022-2023 academic year. Criterion sampling method, one of the purposeful sampling methods, was preferred. Interview technique was used in this study. Data were collected through a semi-structured interview form. Content analysis technique was used in the analysis of the data. The research data are under six themes: 'problems arising from students in vocational education in enterprises and solution suggestions', 'problems arising from the employer in vocational training in enterprises and solution suggestions', 'problems arising from the business in vocational training in enterprises (working conditions, work environment) and solution suggestions'. are grouped. As a result of the research, it has been determined that the students in vocational education in enterprises have socialization problems and have problems in adapting to business rules. It has been observed that employers approach students with prejudice, and there are many problems such as working hours and wage payments. As a result of the research, it has been suggested that students, employers and business employees in vocational education can be informed, legal regulations, promotions and awareness trainings and awareness-raising activities can be carried out.</p> <p>Keywords: Vocational education in enterprises, special education vocational school, individuals with intellectual disabilities.</p>
Accepted: 2 May 2023	
© UEAD 2023 All rights reserved.	

DOI: 10.32960/uead.1240131

Makale Türü (Article Type): Araştırma Makalesi

*Bu çalışma yazarın, Öğrencilerin İşletmelerde Mesleki Eğitimlerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri isimli yüksek lisans projesinden üretilmiştir. Çalışmanın etik izni, Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 20/10/2022 tarihli 2022/426 sayılı kararı ile alınan izinle yürütülmüştür.

Kaynakça Gösterimi: Demir, E. & Göksoy, S. (2023). Öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimlerinde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 7(2), 31-48.

Citation Information: Demir, E. & Göksoy, S. (2023). According to teachers opinions problems encountered by students in their vocational education in businesses and solution suggestions. *National Journal of Education Academy*, 7(2), 31-48.

1. GİRİŞ

Toplumda her bireyin bireysel farklılıklara sahip olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Tarih boyunca insanlar gerek sosyal-kültürel özellikleri gerekse fiziksel ve zihinsel özellikleri ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Bu noktada birey kavramının önemi ortaya çıkmakta ve sosyal devlet anlayışı ile birlikte de bireyler ayrımcılığa maruz kalmadan eşit bir şekilde haklardan yararlanmaktadır (Çam, 2019: 1). Sosyal devlet anlayışına istinaden, özellikle son yıllarda özel gereksinime ihtiyacı olan bireyler için sağlanan eğitim imkanlarında artış olmuştur ve özel eğitime daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Özel eğitimin yaygınlaşması ile birlikte zihinsel yetersizliği olan bireyler her tür ve kademedeki eğitim alabilmiş ve yetenekleri ölçüsünde eğitimsel gereksinimleri karşılanmıştır. Bu doğrultuda özel gereksinimli bireyler için özel eğitimde nihai amaç ‘Türk Milli Eğitim sisteminin genel amaç ve ilkeleri esas alınarak; özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin alacakları eğitim ihtiyaçları yeterlilik, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kapasitelerini en üst seviyede kullanmaları, bir üst öğrenime, meslek hayatına ve toplumsal yaşama hazırlanmalarını amaçlar.’ şeklinde açıklanmıştır (ÖEHY, 2018).

Özel eğitimde zihinsel yetersizlik, 18 yaşından önce ortaya çıkan zihinsel fonksiyonellikte bulunan birçok günlük, kavramsal, sosyal ve pratik becerileri içine alan uyumsal tavırda sınırlılıklarla ölçülen bir yetersizliktir. Bu tanı bireylerin zihinsel işlevlerinin ortalamasının altında olması yani zeka puanlarının 70 ZB altında olması ve ek olarak uyumsal becerilerinde yetersizlik olması halinde belirlenmektedir. Bu becerilerin günlük yaşam, iletişim, öz bakım, bireyler arası ilişki ya da kendini yönetme gibi en az iki ya da daha fazlasının kısıtlı olmasını kapsamaktadır. (MEB, ÖRGM, 2021). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre; hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireyler eğitilebilir olarak sınıflandırılmakta ve sınırlı düzeyde özel eğitim ve destek eğitime ihtiyacı olan kişiler olarak görülmektedir. Bu bireyler normalin altında zihinsel gelişimi olan ve normal eğitim öğretim programından yararlanamayan kişilerdir (Özer, Aral, Güvenç, Tatar & Hindistan, 1999: 4). Ancak bireylerin akademik anlamda eğitilebilir olması, toplum içerisinde bağımsız yaşayabilecek uyumda olduklarını ve gelişme potansiyeline sahip olduklarını kanıtlar niteliktedir. Bu bireylere toplum içerisinde bağımsız bir şekilde hayatlarını devam ettirebilmeleri için eğitim öğretim hayatları boyunca bazı becerilerin kazandırılması gerekmektedir. Bağımsız yaşam becerileri altındaki bu beceriler temel beceriler, topluma uyum ya da günlük yaşam becerileri, mesleğe hazırlık ve mesleki beceriler olmak üzere dört beceri alanına ayrılmaktadır (Brolin, 1997). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin bağımsız yaşam becerileri altındaki mesleğe hazırlık ve mesleki bilgi ve beceriler çalışma hayatında ne yapmaları gerektiği, daha bağımsız ve üretebilen, aynı zamanda birlikte çalışmayı öğrenen ve sosyal yönlerini geliştiren bireyler olduklarını görmeleri açısından oldukça önem taşımaktadır (Özbey & Diken, 2010: 20). Ayrıca eğitim öğretim hayatında bireylerin mesleğe hazırlık kısmında akademik becerilerin yanı sıra iş ve meslekle ilgili ekonomik gelir elde etmesi de kendilerine olan güveni artırmakta ve daha çok kendini kanıtlamalarını sağlamaktadır (Güneş & Akçamete, 2014: 2). Bu bağlamda zihinsel yetersizliği olan bireyleri topluma kazandırmak ve başkalarına olan bağılıklarını azaltmak için eğitim hayatlarında ilgi ve yetenekleri doğrultusunda iş ve meslek öğretilmesi gerekmektedir.

(Akçamete, 2014: 13). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş ve meslek sahibi olabilmeleri için ilgi duydukları ve yetenekli oldukları alanlarda eğitim almaları ve sosyal hayata hazırlanmaları yararlı olabilmektedir (Uçar Rasmussen & Yıkılmış, 2020: 325).

Ülkemizde zihin yetersizliğine sahip olan bireylerin eğitimi Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre; “ilköğretim okulları, eğitim uygulama okulları, özel eğitim meslek okulları, özel eğitim iş uygulama okulları, özel eğitim sınıfları ve kaynaştırma sınıflarında” yürütülmektedir (ÖEHY, 2021). İlköğretim programlarını bitiren; herhangi bir ortaöğretim programına devam edemeyecek durumda olan hafif düzey zihinsel yetersizliği, otizmi, görme veya işitme engeli olan öğrenciler için bilgi, beceri ve davranış kazandırmak amacıyla iş ve mesleğe yönelik gündüz eğitim verilen özel eğitim meslek okullarında bireyler, ileriki hayatlarında bir başkasına bağlı olmadan yaşamlarını devam ettirebilmeleri için öğrenimlerini sürdürmektedir (ÖEHY, 2021). Bu okullarda hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireylere, programlar çerçevesinde mesleki, akademik ve beceri eğitimleri verilmektedir. Beceri eğitimleri kapsamında 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununa göre; işletmelerde mesleki eğitim, öğrencilerin mesleki ve teknik eğitim kurumlarında beceri eğitimlerini işletmede, teorik eğitimlerini ise okullarda aldığı eğitim uygulamalarını ifade etmektedir. Bu süreçte eğitim uygulamalarında öğrencilerin işletmelerdeki takibini koordinatör müdür yardımcısı ve koordinatör öğretmenler işletme ziyaretleri ile yürütmektedir. Koordinatör meslek öğretmenleri öncelikli olarak kendi alanlarında olmak üzere gerektiğinde farklı alanlarda işletmelere görevlendirilmektedir. Buna istinaden özel eğitim meslek okullarında işletmelerde mesleki eğitimde örneğin; giyim üretim teknolojisi öğretmeni koordinatör müdür yardımcısı öncülüğünde öğrencileri tekstil sektörüne, mobilya ve iç mekan tasarımı öğretmeni öğrencileri mobilya sektörüne veya yiyecek içecek hizmetleri öğretmeni öğrencileri yiyecek içecek sektöründeki işletmelere yerleştirerek öğrencilerin alan bazlı mesleki eğitimlerini tamamlatmaya çalışmaktadır. Bu uygulamalar sırasında koordinatör meslek öğretmenlerinin deneyimleri üzerine öğrencilerin hangi mesleklerde ne tür pozisyonlarda çalışacağı, işletmelerin öğrencileri kabul durumları, işverenlerin ve çalışanların ön yargılı yaklaşımları ve öğrencilerin sürece uyum problemleri gibi birçok sorun görülmektedir. Bu sorunları aşabilmek araştırmanın alana katkı sağlaması adına oldukça önemlidir.

Alan yazın incelemelerine bakıldığında, zihinsel yetersizliği olan bireylerin işe yerleştirilme süreçlerine ilişkin çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda konu ile ilgili literatür incelendiğinde; Greenan, Wu ve Black (2002), zihinsel engelli bireylerin bu süreçte mesleki anlamda olumsuz tutumlara sahip oldukları, kişiler arası ilişkilerde sınırlılıklar olduğu ifade edilmiştir. Bu tutumların değiştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik işverenlerin görüşleri araştırma sonucunun önemini ortaya koymuştur. Hernandez, Keys ve Balcazar (2000), iş hayatında işverenlerin özürlü çalışanlara yönelik tutumları incelenmiş ve özürlü kişilerin çalışma hayatında iş olanaklarının fazlalaştırılması gerekliliği ancak işverenlerin bu yöndeki tutumlarının sorun olduğu araştırmada vurgulanmıştır. Yıldız’ın (2020) çalışmasında; zihin yetersizliği olan genç yetişkinleri çalışma yaşamına hazırlanmasında gereksinimlere, bilgilendirmeye ve desteklemeye yönelik bir program tasarlayarak bağımsız yaşam eğitiminin etkililiği amaçlanmıştır. Zihinsel yetersizliği olan genç yetişkinlerin yetişkin yaşamına ve çalışma yaşamına hazırlanma sürecinde kişisel bakım ve temizlik, kendini yönetme, kişiler arası ilişkiler, toplumsal alanlarda uyulacak kurallar, istihdam edilebilirlik becerileri, sağlık, güvenlik ve cinsel eğitim konularında desteğe gereksinim duydukları vurgulanmıştır. Uçar’ın (2016) çalışmasında; zihin yetersizliği olan bireylere yönelik hâlihazırdaki istihdam politikaların, mesleki eğitimin, işe yerleştirme süreçlerinin ve bu süreçteki tüm paydaşların değerlendirmeleri ve önerileri üzerinde durulmuştur. Mesleki eğitimlerin geliştirilmesine yönelik işe

yerleştirilme süreçlerinin iyileştirilmesi ve mesleki eğitimlerdeki atölye sayıları artırılması gereklilikleri vurgulanmıştır.

Yapılan araştırmalarda zihinsel yetersizliği olan bireylerin istihdamı ve bu süreçte karşılaşılmış oldukları sorunlara değinilmiştir. Fakat özel eğitim meslek okullarına devam eden, hafif düzey zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimlerindeki sorunlarının yetersiz olduğu farkedilmiştir. Bu süreçte koordinatör meslek öğretmenlerin deneyimleri doğrultusunda öğrencileri işletmeye yerleştirme aşamasında karşılaşılmış olduğu sorunlar, işverenlerin ve çalışanların olumsuz tutumları, işletmenin çalışma şartları ve çalışma ortamlarında öğrencilerin birçok sorun yaşamaları araştırmaya gereksinimi ortaya çıkarmıştır. Özel eğitim meslek okulunda iş ve meslek ahlakı dersi kapsamında olan işletmelerde mesleki eğitim uygulaması ile öğrencilerin iş yaşamına hazırlanma süreçlerinin değerlendirilmesi, öğrencilerin daha fazla bilgi, beceri ve deneyim elde edebilmesi, aynı zamanda iş hayatına uyum sağlayabilmesi ve girişimci bireyler yetiştirilmesi amacı ile bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin sunulması çalışmanın temelini oluşturmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, öğretmen görüşleri doğrultusunda özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitim süreçleri ve bu süreçte karşılaşılmış oldukları sorunların ortaya konulmasıdır. Aynı zamanda işletmelerde mesleki eğitim süreçlerinde koordinatör meslek öğretmenlerinin deneyimlerine yönelik çözüm önerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın problemi ‘Özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimlerde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?’ olarak belirlenmiştir.

Bu kapsamda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır. Öğretmen görüşleri doğrultusunda;

- 1- Özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimde karşılaştıkları öğrenciden kaynaklanan sorunlar nelerdir?
- 2- Özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimde karşılaştıkları öğrenciden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?
- 3- İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlar nelerdir?
- 4- İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?
- 5- İşletmelerde mesleki eğitimde işletmenin çalışma şartları ve iş ortamından kaynaklı sorunlar nelerdir?
- 6- İşletmelerde mesleki eğitimde işletmenin çalışma şartları ve iş ortamından kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada Düzce Özel Eğitim Meslek Okulundaki hafif düzey zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimlerinde karşılaştıkları sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durumlar çeşitli

şekillerde olabildiği gibi çok yaygın olarak da karşımıza çıkan bir yaklaşımdır. Yaklaşımına göre, gerçek bir yaşamda güncel bir durumun, olgu ve içeriğin kesin olmadığı, birden fazla verinin olduğu durumlarda kullanılan bir yöntemdir (Yin, 1984, Akt. Yıldırım & Şimşek, 2021: 277). Durum çalışması deseninde amaç; olayların veya süreçlerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması aynı zamanda neden ve sonuçlarının betimlenerek incelenmesi üzerinedir (Yıldırım & Şimşek, 2021: 70). Araştırmada hafif düzey zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin mesleki eğitimlerde karşılaştıkları sorunlar ayrıntılı bir şekilde analiz edilerek betimlenmeye çalışıldığı için bu desen tercih edilmiştir.

2.2. Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Düzce il merkezinde Özel Eğitim Meslek Okulunda görev yapan 10 meslek öğretmeni eğitimi oluşturmuştur. Araştırmada genelleme amaçlanmamıştır. Bu sebeple yüksek oranda örnekleme ulaşma kaygısı bulunmamaktadır. Nitel araştırma deseninin kullanıldığı bu çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Ölçüt örnekleme yönteminde amaç, önceden belirlenen bir dizi ölçütü kullanarak örneklemin sağlanmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021: 122). İş eğitimi ve meslek ahlakı dersi kapsamında işletmelerde mesleki eğitimde koordinatör öğretmen olarak görevlendirilen meslek öğretmenlerinden veri toplanarak işletmelerde mesleki eğitim sorunları tespit edilmeye çalışıldığı için bu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın yapıldığı sırada öğrencilerin 11 ve 12.sınıf olması dikkate alınmıştır. 9 ve 10. sınıf öğrencileri işletmelerde mesleki eğitim uygulamalarına gidemediği için çalışma grubunun dışında tutulmuştur. Ayrıca alanında en az beş yıl deneyimli 10 meslek öğretmeni araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Çalışmada katılım gösteren eğitimcilerin adlarının gizli tutulması, kodlar kullanılarak sağlanmıştır. Bu nedenle araştırma içinde eğitimci isimlerinin karşılığı meslek öğretmenleri için kod (MÖ1, MÖ2...) olarak gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan meslek öğretmenlerinin kişisel bilgileri Tablo-1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmenlerin Kişisel Bilgileri

Katılımcılar*	Cinsiyet	Branş	Hizmet Yılı	İşletme Türü
MÖ1	Kadın	Giyim Üretim Teknolojisi	23	Tekstil Sektörü
MÖ2	Erkek	İnşaat Teknolojisi	34	İnşaat ve Mobilya Sektörü
MÖ3	Kadın	El Sanatları Teknolojisi	9	El Sanatları Alanı
MÖ4	Erkek	Mobilya ve İç Mekan Tasarımı	12	MEB, Mobilya Sektörü
MÖ5	Kadın	Yiyecek İçecek Hizmetleri	14	Yiyecek İçecek Sektörü
MÖ6	Kadın	İnşaat Teknolojisi	12	MEB, Lojistik ve İnşaat Sektörü
MÖ7	Kadın	Büro Yönetimi	7	MEB, Büro Alanı
MÖ8	Kadın	Giyim Üretim Teknolojisi	9	Halk Eğitim Merkezi, Tekstil Sektörü
MÖ9	Kadın	Seramik ve Cam Teknolojisi	8	Seramik Alanı, Yiyecek İçecek Sektörü
MÖ10	Erkek	İnşaat Teknolojisi	23	İnşaat Sektörü

*Katılımcıların gizliliğini korumak adına kodlar kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan meslek öğretmenlerinin 7’si kadın, 3’ü erkektir. Çalışma grubunda yer alan meslek öğretmenlerinin genel olarak branşları birbirinden farklıdır. Araştırmaya katılan meslek öğretmenlerinin hizmet yılı en az 7, en fazla 34 yıldır. Tablo 1’e bakıldığında meslek öğretmenlerinin çoğunluğunun kendi alanında işletmelerde koordinatörlük görevi aldığı görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme belirli bir amaç için yapılan, sorular sorulup cevaplar alınarak olan karşılıklı bir iletişim sürecidir (Stewart & Cash, 1985, Akt. Yıldırım & Şimşek, 2021: 120). Verilerin elde edilme sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmayı yapan kişi tarafından geliştirilmiştir. Görüşme formunun hazırlanmasında kolay anlaşılabilir, açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Görüşme formundaki sorular oluşturulurken iki akademisyenin görüşüne başvurulmuştur. Ayrıca iki gönüllü koordinatör meslek öğretmenine sorular sorularak pilot uygulama yapılmıştır. Bu ön uygulamadan sonra forma son hali verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda meslek öğretmenlerinin betimsel özelliklerini belirlemeye yönelik dört ve öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimlerinde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemeye yönelik altı olmak üzere toplam on soru bulunmaktadır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri Düzce ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Özel Eğitim Meslek Okulunda görev yapan meslek öğretmenlerinden toplanmıştır. Görüşmeler 2022 yılında kasım ayında gerçekleştirilmiştir. Görüşme başlamadan önce araştırmacı kendisi hakkında bilgiler vermiş ve görüşmecilerin kimlik bilgilerinin paylaşılmayacağını ifade edilerek güven ortamı oluşturmaya çalışılmıştır. Daha sonra görüşmecilere araştırmanın amacı açıklanmış ve ses kaydı için izin istenmiştir. Beş meslek öğretmeni ses kaydı için izin verirken, diğer beş meslek öğretmeni ses kaydına izin vermemiştir. İzin vermeyen öğretmenler görüşme formunu el ile doldurmuşlardır. Ses kaydına izin veren meslek öğretmenleri ile ortalama 20 dakika süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeleri derinleştirmek için 'Sonra ne oldu?', 'Buna nasıl yanıt verdiniz?' gibi sonda sorulara başvurulmuştur. Görüşme soruları katılımcılarla yüz yüze görüşme yöntemi ile kendilerini rahat hissedecekleri ortamda gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler ile görüşme formundaki sorulara verilen cevaplar değerlendirilmiştir. Görüşme formundaki sorular aşağıdaki gibidir:

- 1- Özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimde karşılaştıkları öğrenciden kaynaklanan sorunlar nelerdir?
- 2- Özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimde karşılaştıkları öğrenciden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?
- 3- İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlar nelerdir?
- 4- İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?
- 5- İşletmelerde mesleki eğitimde işletmenin çalışma şartları ve iş ortamından kaynaklı sorunlar nelerdir?
- 6- İşletmelerde mesleki eğitimde işletmenin çalışma şartları ve iş ortamından kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri nelerdir?

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde 'içerik analiz' tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde amaç, elde edilen verilerin önce kavramsallaştırılması, sonrasında bu kavramların düzenlenmesi ve belirli temalar çerçevesinde bu kavramların birbiri ile ilişkilendirilmesi ve yorumlanması durumudur. Araştırmada elde edilen veriler

görüşmecilerin verdiği cevaplar doğrultusunda cümlelerden kodlar üretilerek ve kodlar birbirleri ile ilişkilendirilerek alt tema ve üst temalar belirlenmiştir. Araştırmacı tarafından oluşturulan tema ve kodlar akademisyen görüşüne sunulmuş ve gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma soruları bağlamında bu bölümde işletmelerde mesleki eğitimde öğrenciden kaynaklı sorunlar, işletmelerde mesleki eğitimde öğrenciden kaynaklı sorunlara çözüm önerileri, işletmelerde mesleki eğitimde işveren kaynaklı sorunlar, işletmelerde mesleki eğitimde işveren kaynaklı sorunlara çözüm önerileri, işletmelerde mesleki eğitimde işletmeden kaynaklı sorunlar (çalışma şartları, iş ortamı) ve işletmelerde mesleki eğitimde işletmeden kaynaklı sorunlara çözüm önerileri üzerine sorular sorularak elde edilen veri analizinden bu altı tema oluşturulmuştur. Yapılan analizler sonucu alt temalara ait bulgu ve katılımcı değerlerine ilişkin tablolara yer verilmiştir. Katılımcı görüşleri ile ilgili doğrudan alıntılar tabloların altında sunulmuştur.

3.1. Öğrencilerin İşletmelerde Mesleki Eğitimde Karşılaştıkları Öğrenciden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulgular

“Özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimde karşılaştıkları öğrenciden kaynaklı sorunlar” alt probleminde ilişkin analiz sonucu ulaşılan tema, alt temalar, kodlar ve katılımcı değerleri Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimde karşılaştıkları öğrenciden kaynaklı sorunlar

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcı	
İşletmelerde Mesleki Eğitimde Öğrenciden Kaynaklı Sorunlar	Bireysel Özelliklerden Kaynaklı Sorunlar	Öğrencilerin sosyalleşme sorunları	MÖ2, MÖ4, MÖ6	
		İçerik kapanık olmaları	MÖ4, MÖ6	
		Sıkılmaları, yorulmaları	MÖ3, MÖ5, MÖ7	
		İş yapmak istememeleri, tembellik yapmaları	MÖ5, MÖ9	
		Emir almak istememeleri	MÖ7	
		Özgüven sorunları	MÖ9	
		Alıngan, kırılğan olmaları	MÖ9	
		Ailevi sorunları	MÖ1	
		Zihinsel Engelinden Kaynaklı Sorunlar	Öğrencilerin işletme ve işletme kurallarına uyum sağlayamaması	MÖ1, MÖ2, MÖ6, MÖ7, MÖ8, MÖ9
			İşletmelerde sıkıntı çıkaran öğrencilerden dolayı bir sonraki sene işletmelerin öğrenci kabul etmemesi	MÖ1
	Öğrencilere engel düzeylerine uygun işletme bulunamaması		MÖ1, MÖ10	
	Öğrencilerin yönergeleri yerine getirmede güçlük çekmesi		MÖ6	

Tablo 2’de görüldüğü gibi işletmelerde mesleki eğitimde öğrenciden kaynaklı sorunlar teması altında öğrencilerin bireysel özelliklerinden kaynaklı sorunlar ve zihinsel engelinden kaynaklı sorunlar alt temaları oluşturulmuştur. İşletmelerde mesleki eğitimde öğrenciden kaynaklı sorunlar teması altında katılımcılar öğrencilerin bireysel özelliklerinden kaynaklı sorunları; öğrencilerin sosyalleşme sorunları, içerik kapanık olmaları, sıkılmaları, yorulmaları, işi yapmak istememeleri, tembellik yapmaları, emir almak istememeleri, özgüven sorunları, daha alıngan ve kırılğan olmaları ve ayrıca öğrencilerin ailevi sorunları olarak ifade etmişlerdir. MÖ2, MÖ6, MÖ5 kodlu katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere işletmelerde mesleki eğitim alan öğrencilerin bireysel özellikleri öğrenciyi iş hayatına olan tutumlarını farklı yönlerden etkilemektedir. Bu konuda yapılan katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Öğrencilerin çalışanlarla sosyalleşmeleri zaman alıyor.” (MÖ2)

“Öğrenci biraz içe kapanık, bir öğrenciydi sosyal anlamda mesela hani bu da öğrenciden kaynaklı sorun olarak karşımıza çıkabilir. Zaten bizim öğrenci yerleştirme amacımız da öğrencimizde hem iş ahlaki gelişsin, işle ilgili tutumlar, davranışlar kazansın hem de bu sosyal yönünü destekleyelim diye okula yerleştirmiştik...” (MÖ6)

“Öğrenciler staja ilk başladıklarında oldukça hevesli ve gayretli davranırken gün geçtikçe yaptıkları işten sıkılmaları, yorulmaları ve isteklerini kaybetmeleri en çok karşılaştığım sorunlar arasındadır.” (MÖ5)

İşletmelerde mesleki eğitimde öğrenciden kaynaklı sorunlar temasının ikinci alt teması olan öğrencinin zihinsel engelinden kaynaklı sorunları katılımcılar; öğrencilerin işletme ve işletme kurallarına uyum sağlayamaması, işletmelerde sıkıntı çıkaran öğrencilerden dolayı bir sonraki sene işletmelerin öğrenci kabul etmemesi, öğrencilerin engel düzeylerine uygun işletme bulunamaması, öğrencilerin yönergeleri yerine getirmede güçlük çekmesi olarak ifade etmişlerdir. MÖ6, MÖ10 kodlu katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere işletmelerde mesleki eğitim alan öğrencilerin zihinsel engelinden kaynaklı sorunlar farklı birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu konuda yapılan katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“... Mesela öğrencilerimiz daha önce hiç iş hayatına atılmamış oluyorlar. Her yerin kuralları olduğu gibi gittikleri işletmenin de belli kuralları var. Bazen bu kurallara uymakta zorluk çekebiliyorlar. Belli saatlerde örneğin işe giriş belli saatlerde çıkış, belli saatlerde işe, ara veriş ya da o esnada yanlarında telefonu kullanmama gibi durumlar vesaire. İşletmenin kendine özgü kuralları var. Bu kurallara uyma noktasında uyum sorunu kendilerinden kaynaklı yaşayabiliyorlar.” (MÖ6)

“Bizim okulumuz hafif düzey zihinsel engelli ancak sadece zihinsel engelli öğrenciler gelmiyor, aralarında bazen ikinci bir engeli olarak işitme engelli öğrenciler olabiliyor, fiziksel engelli öğrenciler olabiliyor görme engelli. İşletmelere, yerleştirmelerde önümüze engel olarak çıkabiliyor.” (MÖ10)

3.2. Öğrencilerin İşletmelerde Mesleki Eğitimde Karşılaştıkları Öğrenciden Kaynaklanan Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri Bulguları

“Özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimde karşılaştıkları öğrenciden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri” alt probleminde ilişkin analiz sonucu ulaşılan tema, alt tema, kodlar ve katılımcı değerleri Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitimde karşılaştıkları öğrenciden kaynaklanan sorunlara yönelik çözüm önerileri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcı
İşletmelerde Mesleki Eğitimde Öğrenciden Kaynaklı Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri	Öğrenci Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri	Öğrencilerin davranış problemlerini tespit etmek	MÖ1, MÖ9
		İşverene öğrenci ile ilgili detaylı bilgilendirme yapmak	MÖ1, MÖ4, MÖ6, MÖ7, MÖ10
		Öğrencilere işletme hakkında bilgilendirme yapmak	MÖ2, MÖ5, MÖ7, MÖ8, MÖ10
		Engel düzeylerine göre görev vermek	MÖ3, MÖ4, MÖ6, MÖ7
		Öğrencilerin sosyalleşebilmeleri için fırsat yaratmak	MÖ3
		Başarılarını takdir etmek	MÖ3, MÖ5
		Motive edici cümleler söylemek	MÖ5
		Yönergeleri açık ve net vermek	MÖ1, MÖ6

Olumlu iletişim becerileri ile yaklaşmak	MÖ7, MÖ9, MÖ10
Sevgi ve anlayış ile yaklaşmak	MÖ7
Öğrencilere zaman vermek	MÖ7
Rehber öğretmen desteği sunmak	MÖ10

Tablo 3’de görüldüğü gibi işletmelerde mesleki eğitimde öğrenciden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri teması altında öğrenci sorunlarına yönelik çözüm önerileri alt teması oluşturulmuştur. İşletmelerde mesleki eğitimde öğrenciden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri teması altında öğrenci sorunlarına çözüm önerilerini katılımcılar; öğrencilerin davranış problemlerini tespit etmek, işverene öğrenci ile ilgili detaylı bilgilendirme yapmak, öğrencilere işletme hakkında bilgilendirme yapmak, engel düzeylerine göre görev vermek, öğrencilerin sosyalleşebilmeleri için fırsat yaratmak, başarılarını takdir etmek, motive edici cümleler söylemek, yönergeleri açık ve net vermek, olumlu iletişim becerileri ile yaklaşmak, sevgi ve anlayış ile yaklaşmak, öğrencilere zaman vermek ve rehber öğretmen desteği sunmak olarak ifade etmişlerdir. MÖ4, MÖ2, MÖ3 kodlu katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere işletmelerde mesleki eğitimde öğrenciden kaynaklı sorunlara çözüm olarak koordinatör öğretmenlerin hem öğrencilere hem de işverene detaylı olarak bilgiler vermesi ve öğrencinin işe uygunluğunu iyi değerlendirmesi gerekir. Bu konuda yapılan katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“İşverenlere bu bireyler hakkında detaylı bilgi verilmesi karşılaşılabilecekleri problemler hakkında konuşulması gerekir. Öğrencinin işe uygunluk açısından değerlendirilmesi gerekir.” (MÖ4)

“İşletmelere gitmeden önce işletme hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. İşe ilk başladığı günlerde işletmelere uyum programları çerçevesinde tanıtım ve bilgilendirme işletmenin içinde yapılmalıdır.” (MÖ2)

“Fiziki yetersizlik durumunda öğrencinin yapabileceği görevlerin verilmesi gerekir. Görme, duyma vb. engel durumundan kaynaklı verilen görevlerin sınırlandırılması gerekir. Yabancı kişilerle iletişime girmekten kaçınan ve kendini ifade etmekte zorlanan öğrenciler için kendilerine fırsat verilmesi, işe yaradıkları ve başarılı olduklarında takdir edilerek motivasyon sağlanması gerekir.” (MÖ3)

3.3. İşletmelerde Mesleki Eğitimde İşverenden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulgular

“İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlar” alt problemine ilişkin analiz sonucu ulaşılan tema, alt tema, kodlar ve katılımcı değerleri Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4. İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlar

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcı
İşletmelerde Mesleki Eğitimde İşverenden Kaynaklı Sorunlar	İşveren Tutumları	Öğrencilere karşı ön yargılı olmaları	MÖ1, MÖ6, MÖ8, MÖ10
		Fazla iş yükü vermeleri	MÖ1, MÖ5, MÖ7, MÖ9
		Öğrenciler ile uğraşmak istememeleri	MÖ1, MÖ6
		Öğrencilerden yüksek performans beklentileri	MÖ1, MÖ2, MÖ3, MÖ5, MÖ7, MÖ9, MÖ10
		Öğrencileri farklı birimlerde görevlendirmeleri	MÖ2, MÖ3, MÖ4, MÖ6, MÖ8, MÖ10
		İşverenin katı, sert tutumu	MÖ8, MÖ9
		İşverenlerin pasif iş vermeleri	MÖ2, MÖ3

Tablo 4’de görüldüğü gibi işletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlar teması altında işveren tutumları alt teması oluşturulmuştur. İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlar teması altında katılımcılar işveren tutumlarını; işverenlerin öğrencilere karşı ön yargılı olmaları, fazla iş yükü vermeleri, işverenlerin öğrenciler ile uğraşmak istememeleri, öğrencilerden yüksek performans

beklemeleri, öğrencileri farklı birimlerde görevlendirmeleri, işverenlerin katı sert tutumu, işverenlerin pasif iş vermeleri olarak ifade etmişlerdir. MÖ8, MÖ5 kodlu katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere işletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlara bakıldığında genel olarak zihinsel yetersizliğe sahip olan öğrencilere karşı ön yargı ile yaklaşıldığı ve negatif bir bakış açısı ile bu öğrenciler ile uğraşmak istememeleri dikkat çekiyor. Bu konuda yapılan katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“İşverenler genelde öğrencilere ön yargılı yaklaşıyor. İşte bu çocuk özel eğitim öğrencisi yapamaz. Sorun çıkarır diye düşünüyorlar almak istemiyorlar.” (MÖ8)

“Öğrenciye yapabileceğinden farklı ve fazla iş yükü yükleme, verilen her işi hatasız yapmasını bekleme olabilir.” (MÖ5)

3.4. İşletmelerde Mesleki Eğitimde İşverenden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri Bulguları

“İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri” alt problemine ilişkin analiz sonuçları ulaşılan tema, alt tema, kodlar ve katılımcı değerleri Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcı
İşletmelerde Mesleki Eğitimde İşverenden Kaynaklı Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri	İşveren Tutumları na Çözüm Önerileri	Özel eğitim meslek okullarının işletmelere tanıtımının yapılması	MÖ1, MÖ6, MÖ8
		İşletme ziyaretleri yapılması	MÖ1, MÖ8
		İşletmelerin okula davet edilmesi	MÖ1
		İşverene öğrenci hakkında detaylı bilgi verilmesi	MÖ1, MÖ2, MÖ4, MÖ5, MÖ9, MÖ10
		Öğrencilerin becerilerine uygun birimlerde görevlendirilmesi	MÖ2, MÖ3, MÖ4, MÖ6, MÖ7, MÖ8, MÖ9, MÖ10
		Öğrenci beklentisinin azaltılması	MÖ3, MÖ7, MÖ9, MÖ10
		Koordinatör öğretmenlerin denetim yapması	MÖ5, MÖ6, MÖ10
		Öğrenci ürünlerinin işletmeye sunulması	MÖ6
		İşverenin anlayışlı ve kibar olması	MÖ7, MÖ8, MÖ9
		Devletin işveren desteğini artırması	MÖ8, MÖ10

Tablo 5’de görüldüğü gibi işletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri teması altında işveren tutumlarına çözüm önerileri alt teması oluşturulmuştur. İşletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri teması altında katılımcılar işveren tutumlarına çözüm önerilerini; özel eğitim meslek okullarının işletmelere tanıtımının yapılması, işletme ziyaretleri yapılması, işletmelerin okula davet edilmesi, işverene öğrenci hakkında detaylı bilgi verilmesi, öğrencilerin becerilerine uygun birimlerde görevlendirilmesi, öğrenci beklentisinin azaltılması, koordinatör öğretmenlerin denetim yapması, öğrenci ürünlerinin işletmeye sunulması, işverenin anlayışlı ve kibar olması, devletin işveren desteğini artırması olarak ifade etmişlerdir. MÖ1, MÖ2, MÖ5 kodlu katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere işletmelerde mesleki eğitimde işverenden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm olarak işveren ile açık bir şekilde iletişime geçilerek öğrencinin durumu ve kapasitesi hakkında detaylı konuşulması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca öğrencileri alanına ve becerisine uygun birimlerde görevlendirerek öğrencinin kendini geliştirmesine katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Okul, alan tanıtımları ve işletme ziyaretleri ile işveren sorunlarına çözüm aranmıştır. Bu konuda yapılan katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Öncelikle özel eğitim meslek okullarının tanıtımının işletmelere yeteri kadar yapılması gerekmektedir. Öğrencilerimiz ile ilgili gerekli bilgiler verilerek gerekirse öğrencilerimizle birlikte işletmeleri ziyaret edilmeli ya da işletmeler okulumuza davet edilerek okulumuzun tanıtımı yapılmalıdır. Böylelikle işletmelerin özel eğitime ve öğrencilerimize karşı önyargılarının kırılması sağlanabilir.” (MÖ1)

“İşletme yetkililerini her öğrenci için işletmede yapılan işe göre yapabilecekleri ve yapamayacakları işler hakkında bilgilendirme yapılmalı. Stajın ilk günlerinde öğrenci iyi takip edilmeli. Yapabildiği birimlere yönlendirilmelidir.” (MÖ2)

“Öğrenci işe başlamadan önce işverene öğrenci hakkında detaylı bilgi verilmelidir. Staj işlemleri koordinatör öğretmen tarafından daha sık denetlenmelidir. Öğrenci bu süreçte desteklenmelidir.” (MÖ5)

3.5. İşletmelerde Mesleki Eğitimde İşletmenin Çalışma Şartları Ve İş Ortamından Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulgular

“İşletmelerde mesleki eğitimde işletmenin çalışma şartları ve iş ortamından kaynaklı sorunlar” alt probleminin ilişkin analiz sonuçları ulaşılan tema, alt temalar, kodlar ve katılımcı değerleri Tablo 6’de yer almaktadır.

Tablo 6. İşletmelerde mesleki eğitimde işletmenin çalışma şartları ve iş ortamından kaynaklı sorunlar

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcı
İşletmelerde Mesleki Eğitimde İşletmeden Kaynaklı Sorunlar	İşletmenin Çalışma Şartlarından Kaynaklı Sorunlar	Öğrencilerin mesaiye kalması	MÖ2, MÖ5, MÖ6, MÖ9, MÖ10
		Çalışma saatlerinin uzun olması	MÖ3, MÖ4, MÖ5, MÖ7, MÖ8, MÖ9, MÖ10
		Ücretlerin ödenmemesi ya da ödemede gecikme yaşanması	MÖ3, MÖ4, MÖ5, MÖ6, MÖ8, MÖ9, MÖ10
		Güvenlik sorunları	MÖ3
		Ulaşım ve beslenme sorunları	MÖ4, MÖ8, MÖ10
		İş ortamlarının iş güvenliğine uygun olmaması	MÖ1, MÖ2, MÖ4, MÖ10
		İş ortamında kazaya neden olacak ekipmanların olması	MÖ1, MÖ3, MÖ4
		İş ortamında öğrencilerin dışlanması	MÖ2, MÖ6, MÖ9, MÖ10
		İşletmenin fiziki yapısının (merdiven vb.) öğrenciler için uygun olmaması	MÖ3, MÖ10
		İşletmede ısı, ışık, gürültü gibi sorunların olması	MÖ3
		Çalışanların ön yargılı olmaları	MÖ3, MÖ6
		Temizlik ve hijyen sorunları	MÖ4
		Çalışanlara öğrenciler hakkında yeterli bilginin verilmemesi	MÖ4, MÖ6, MÖ10

Tablo 6’de görüldüğü gibi işletmelerde mesleki eğitimde işletmeden kaynaklı sorunlar teması altında işletmenin çalışma şartlarından kaynaklı sorunlar ve işletmenin iş ortamından kaynaklı sorunlar alt temaları oluşturulmuştur. İşletmelerde mesleki eğitimde işletmeden kaynaklı sorunlar teması altında işletmenin çalışma şartlarından kaynaklı sorunları katılımcılar; öğrencilerin mesaiye kalması, çalışma saatlerinin uzun olması, ücretlerin ödenmemesi ya da ödemede gecikme yaşanması, güvenlik sorunları, ulaşım ve beslenme sorunları olarak ifade etmişlerdir. MÖ5, MÖ3 kodlu katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere işletmelerde mesleki eğitimde çalışma şartlarından kaynaklı sorunların öğrencileri olumsuz etkilediği ve gerçek hayatta yaşayabilecekleri sorunlardan haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Bu konuda yapılan katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“İşletmelerin kendi çalışma saatlerine göre öğrencinin fazla çalışmasını istemesi, mesaiye bırakmayı isteme gibi sorunlar olabilir. Stajer öğrenci maaş ödemelerinde gecikmeler olması sorunlar arasındadır.” (MÖ5)

“Çalışma saatlerinin uzun tutulması ve staj ücretlerinin ödenmesinde gecikmelerin yaşanması önemli bir sorun olabiliyor.” (MÖ3)

İşletmelerde mesleki eğitimde işletmeden kaynaklı sorunlar temasının ikinci alt teması olan işletmenin iş ortamından kaynaklı sorunları katılımcılar; iş ortamlarının iş güvenliğine uygun olmaması, iş ortamında kazaya neden olacak ekipmanların olması, iş ortamında öğrencilerin dışlanması, işletmenin fiziki yapısının öğrenciler için uygun olmaması, işletmede ısı, ışık, gürültü gibi sorunların olması, çalışanların önyargılı olmaları, temizlik ve hijyen sorunları, çalışanlara öğrenciler hakkında yeterli bilginin verilmemesi olarak ifade etmişlerdir. MÖ1, MÖ3, MÖ9 kodlu katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere işletmelerde mesleki eğitimde iş ortamının öğrenciler için elverişli olmaması, öğrencilerin engel türlerinin zaman zaman işletmeye uygun olmaması sorun olarak belirtilmektedir. Aynı zamanda iş ortamı içerisinde çalışan personelin öğrencilere bakış açısı öğrencinin dışlanması, hor görülmesi sorun olarak ifade edilmiştir. Bu konuda yapılan katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Öğrencilerimiz için öncelikle iş güvenliği şartının iyi yerine getirilmesi çok önemli, öğrencilerimizi dikkatleri çabuk dağıldığı için kazaya neden olacak işlerde kullanılmamalıdır.” (MÖ1)

“Bedensel engeli bulunan öğrencilerin merdiven vb. alanları olan işletmelerde zorlanması sorun olarak karşımıza çıkıyor. Görme, işitme ve konuşma engeli olan öğrencilerin yaptıkları işlerde engel durumlarına uygun çalışma ortamına sahip olmaması bir sorundur. Tehlikeli makine ve ekipmanların olduğu iş ortamlarının olması, işletmenin ısınma, nem, gürültü, aydınlatma gibi sorunların bulunduğu ortamlarda öğrencilerin çalıştırılması sorun olarak düşünülebilir. İşletmedeki diğer çalışanların öğrencilere önyargılı davranması ve uygunsuz davranışlarda bulunması sorunlar arasındadır.” (MÖ3)

“Bazen çalışma arkadaşları tarafından dışlanabiliyor. Çünkü normal bir kapasiteye sahip olmadığı için, daha az çalışıyor neden daha az çalışıyor gibi ya neden ona ayrıcalıklı davranılıyor gibi hareketlere maruz kalabiliyorlar.” (MÖ9)

3.6. İşletmelerde Mesleki Eğitimde İşletmenin Çalışma Şartları Ve İş Ortamından Kaynaklı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri Bulguları

“İşletmelerde mesleki eğitimde işletmenin çalışma şartları ve iş ortamından kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri” alt problemine ilişkin analiz sonuçları ulaşılan tema, alt temalar, kodlar ve katılımcı değerleri Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. İşletmelerde mesleki eğitimde işletmenin çalışma şartları ve iş ortamından kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	Katılımcı
İşletmenin Çalışma Şartlarından Kaynaklı Sorunlara	İşletmenin Çalışma Şartlarından Kaynaklı Sorunlara	Belirlenen çalışma saatlerine uymak	MÖ2, MÖ3, MÖ4, MÖ5, MÖ6, MÖ7, MÖ8, MÖ9, MÖ10
		Ücretleri gerektiği gibi zamanında ödemek	MÖ3, MÖ4, MÖ5, MÖ6, MÖ8, MÖ9, MÖ10
		Çalışma süresine uygun dinlenme molaları vermek	MÖ3

İşletmelerde Mesleki Eğitimde İşletmeden Kaynaklı Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri	Yönelik	Ulaşım ve beslenme haklarına dikkat etmek	MÖ4, MÖ8, MÖ10
	Çözüm Önerileri	Koordinatör öğretmen tarafından denetlemek	MÖ5, MÖ6, MÖ10
	İşletmenin İş Ortamından Kaynaklı Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri	İş güvenliğine uygun işletmeleri tercih etmek	MÖ1, MÖ10
		Isı, aydınlatma, ses debisi vs. gibi fiziki şartları uygun işletmeler tercih etmek	MÖ1, MÖ3
		Tehlikeli alanlar için gerekli uyarı levhaları asmak	MÖ3
		Öğrencileri ağır ve tehlikeli iş kollarında çalıştırmamak	MÖ2, MÖ7, MÖ8, MÖ10
		Uygun ekipman ve giysiler kullanmak	MÖ3, MÖ4
		Öğrenciyi iş ortamında oryantasyon sürecine tabii tutmak	MÖ4, MÖ7
		İş ortamında çalışanlara detaylı bilgilendirme yapmak	MÖ1, MÖ3, MÖ6, MÖ9, MÖ10
		Öğrencileri engel düzeyine uygun birimlerde görevlendirmek	MÖ1, MÖ3, MÖ6, MÖ7, MÖ8, MÖ10
	Temizlik ve hijyene dikkat etmek	MÖ4	

Tablo 7’de görüldüğü gibi işletmelerde mesleki eğitimde işletmeden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri teması altında işletmenin çalışma şartlarından kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri ve işletmenin iş ortamından kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri alt temaları oluşturulmuştur. İşletmelerde mesleki eğitimde işletmeden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri teması altında işletmenin çalışma şartlarından kaynaklı sorunlara yönelik çözüm olarak katılımcılar; belirlenen çalışma saatlerine uymak, çalışma süresine uygun dinlenme molaları vermek, öğrencinin ulaşım beslenme haklarına dikkat etmek, koordinatör öğretmen tarafından denetlemek olarak ifade etmişlerdir. MÖ4, MÖ5 kodlu katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere işletmelerde mesleki eğitimde çalışma şartlarından kaynaklı sorunlara çözüm olarak iş yeri koşullarına göre öğrencilerin bazı hakları dikkate alınmalıdır. Bu konudaki katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Öğrenci eğitimiyle ve staj konularına uygun bölümlerde çalıştırılmalıdır. Yemek ve ulaşım gibi haklarına dikkat edilmeli belirlenen saatler dışında çalıştırılmamalıdır. Ücretleri geciktirmeden zamanında ödeyerek öğrencinin mağdur olmaması sağlanmalıdır.” (MÖ4)

“Staja başlarken net bir şekilde öğrencinin çalışma saatleri ve koşulları iş yeri ile konuşulmalı, bu konuyla ilgili bir sıkıntı olduğunda yine bu şartlar tekrar dile getirilerek hatırlatılmalı, koordinatör öğretmenin konunun takipçisi olmalıdır.” (MÖ5)

İşletmelerde mesleki eğitimde işletmeden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri temasının ikinci alt teması olan işletmenin iş ortamından kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerisi olarak katılımcılar; iş güvenliğine uygun işletmeleri tercih etmek, ısı, aydınlatma, ses debisi gibi fiziki şartları uygun işletmeler tercih etmek, tehlikeli alanlar için gerekli uyarı levhaları asmak, öğrencileri ağır ve tehlikeli iş kollarında çalıştırmamak, uygun ekipman ve giysiler kullanmak, öğrenciyi iş ortamında oryantasyon sürecine tabii tutmak, iş ortamında çalışanlara detaylı bilgilendirme yapmak, öğrencileri engel düzeylerine uygun birimlerde görevlendirmek, temizlik ve hijyene dikkat etmek olarak ifade etmişlerdir. MÖ1, MÖ2, MÖ4, kodlu katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere işletmelerde mesleki eğitimde iş ortamında öğrenciler için uygun işletmeler tercih edilerek ve gerektiğinde uygun ekipman ve malzemeler kullanılarak öğrencinin zarar görmemesi sağlanabilir. Ayrıca çalışanların gerekli hassasiyeti göstererek öğrencilere olumlu yaklaşım sergilemeleri sağlanabilir. Bu konuda yapılan katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Daha yapabilecek düzeyde işler tercih edilmelidir. İşletmelerde aydınlatma, ses debisi vs. gibi fiziki şartların öğrencilerimize uygun olan işletmeler tercih edilebilir.” (MÖ1)

“Ağır ve tehlikeli iş kollarında üretim yapan işletmelerde staj yapan özel eğitim öğrencileri en zarar görmeyeceği birimlerde çalıştırılmalıdır.” (MÖ2)

“İşyerinde mutlaka iş güvenliğine koruyucu ekipman ve malzemelerin kullanılmasına dikkat edilmelidir. Öğrenci işletmeyle ilgili oryantasyon sürecine tabii tutulmalıdır. Tuvalet ve lavabo gibi alanlarda hijyen ve temizliğe dikkat edilmelidir.” (MÖ4)

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Ülkemizde ve dünyada son yıllarda önemini artıran mesleki eğitim bireyleri nitelikli bir şekilde hayata hazırlamak, farklı ticaret kollarında eğitmek ve bu alanda yetiştirmek amacıyla gerekli eğitimlerin verildiği bir eğitim sistemi yapısıdır (Altay & Üstün, 2011). Mesleki eğitim sürecinde bireylerin ilgi ve yetenekleri ölçüsünde işe uyumları motivasyon ve başarılarını etkilemektedir. Bu süreçte mesleki eğitimin işletme ayağında farklı sebeplerle yaşanan bazı olumsuzluklar mesleki eğitimin amacına ulaşma derecesini yok etme noktasına getirmektedir. Öğrencileri, iş ahlakının gelişmesi, işe karşı olan tutum ve davranışlarını geliştirmesi adına göndermiş olduğumuz işletmelerde, öğrencilerin karakteristik özelliklerinde fark yaratmak, sosyal bireyler olmalarını ve topluma fayda sağladıklarını görmelerini sağlamak asıl amacımız olmaktadır. Fakat bu araştırmada öğrencilerin hevesle başladıkları iş hayatında uyum sorunları yaşadıkları sosyal yönlerini geliştirme konusunda biraz daha yavaş ilerlediklerini söylemek pek yanlış olmamaktadır. Çorbacı Serin ve Girli'nin (2012) çalışması bu sonucu aksi yönde destekler niteliktedir. Özellikle zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyal beceri yönlerinin yaş aldıkça daha fazla geliştiği ve davranışsal problemlerin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal beceri kazanan bireylerin çalışma hayatına kolay atılması ve kendini daha iyi ifade edebilmesi Üstün ve Çıkkılı'nın (2019) çalışmasında bahsedilmiştir. Bu bağlamda bu araştırmada hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyal anlamda desteklenmesi gerektiği ve olumlu iletişim becerileri ile öğrencilerin başarabileceğinin vurgusu yapılmaktadır. Bu durum öğrencilerin meslek edinme süreci ile doğrudan ilişkilidir. Bu süreçte öğrencilere kazandırılmaya çalışılan okul kuralları ve iş disiplini, öğrencileri iş hayatına hazırlama, iş ve meslek becerilerini geliştirmede belirleyici olmaktadır. Öğrencilerin iş yerinde kendisinden yapılması istedikleri görevleri, sorumlulukları ve iş yeri kurallarını detaylı olarak bildirmenin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu araştırmada öğrencilerin söylenen ve yapılması istenen kuralları yerine getirmede ve bazı yönergelere uymada sorun yaşadıkları görülmektedir. Bu kapsamda öğrencilerin önce detaylı olarak iş yerinde ne yapacakları, nasıl davranacakları konusunda bilgiler verilmesi ve aynı zamanda işverene de öğrenci hakkında varsa davranış problemlerini, engel durumlarını, neleri yapıp neleri yapamayacaklarını detaylı olarak iletmek gerekir. Bu bulgular Güneş, Akçamete (2014) ve Gürsel, Ergenekon, Batu (2007) yaptıkları çalışmalarda iş ve iş yeri kurallarına uyma konusunda detaylı bilgilendirmeleri yapma yönünde elde edilen bulgu ile benzerlik göstermektedir. İş ve meslek sahibi olabilmede öğrencilerin birden fazla engelinin olması da ciddi bir problem olarak görülmektedir. Bu durum zihinsel yetersizliği olan bireylerin yanına bir de bedensel, görme, işitme gibi engel türlerinin eklenmesiyle daha güç haline gelebilmektedir. İşletmelerde öğrencilerin bu engelleri zaman zaman sorun olarak görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada birden fazla engeli olan bireylerin özel durumları göz önüne alınarak bu engel türlerine ve düzeylerine uygun iş ve işlemlerin verilmesi, öğrencinin işletmede yer edinmesini sağlanmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Toplumun her kesiminde yetersizliğe sahip bireylerin bakıma muhtaç, iş göremeyen bireyler oldukları kanısı yaygındır. Bu bireylerin ancak düşük verimlilik ile çalışabileceği ve dezavantajlı grup

olarak görüldükleri varsayılmaktadır. Yapılan çoğu araştırmaya göre işverenler zihinsel yetersizliği olan bireylere karşı ön yargılı oldukları ve iş yerine kabul süreçlerinde daha çekinik kaldıkları görülmektedir (Şener & Tanrısever, 2017: 382). Bunun yanı sıra yine işverenlerin bu bireylere bakış açılarında iş yapamaz, sorun çıkarır algıları mevcuttur. Bu araştırmada zihin yetersizliğine sahip bireylere karşı sergilenen bu ön yargılı tutumlar ve bireylerin ötekileştirilmesi önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Arslan ve Altıntaş (2012), Kanyılmaz Polat (2020) ve Kurt (2020) çalışmaları bu bulguyu destekler niteliktedir. Araştırma sonucunda ise işverenlerin bu olumsuz ön yargılı tutumlarını zamanla zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin iş yerindeki performansları ile olumlu anlamda değiştiği anlaşılmaktadır.

İşletmelerde öğrencilere kapasitelerinin üzerinde iş yükü verilmesi hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireylerin işe karşı olan tutumlarını değiştirmektedir. Öğrencilerin işletmelerde mesleki eğitim alan diğer meslek lisesi öğrencileri ile ve zaman zaman diğer çalışan personelle kıyaslanması söz konusu olabilmektedir. Ayrıca öğrencilerin eğitim kurumlarında almış oldukları eğitimlerden farklı alanda çalıştırılmaları reel sektör ile eğitim kurumları arasındaki uyumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin sahip olduğu yetenek ve becerilerin bilinmemesi ya da görmezden gelinmesi bu olumsuz bulguların kaynağını oluşturmaktadır. Ayrıca bu durum zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin istihdam edilebilirliğini de sınırlandırmaktadır. İşveren görüşleri üzerine zihin yetersizliğine sahip bireylerin temel anlamda bu becerilere sahip olduklarında istihdamlarının artacağı yönündedir (Baran & Cavkaytar, 2007: 215). Fugate, Kinicki ve Ashforth (2004) çalışmasında da anlaşılacağı üzere istihdam edilebilirlik becerilerinin tanımlanarak bu becerilerin kapsanması ve bu ölçüde düzenlenmesi iş ve meslek eğitime başlangıç olması adına önemlidir. Bu bağlamda çalışma ortamlarının düzenlenmesi gereklilik haline gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde engelli çalışan sayısının artırılması için fiziki çalışma ortamları uygun hale getirilmektedir (Kanyılmaz Polat, 2020: 873). Bu ortamların uygun hale getirilmesi toplumsal açıdan ülkelerin gelişmişlik düzeylerine katkı sağlamaktadır. Farklı engel gruplarına sahip olanların yapabileceği işler, yasalar ile belirlenmektedir. Çalışma ortamında çalışanın farklı engellerinin olması iş kazalarını artırıcı bir sebep olduğu için, çalışma hayatında özel politika gerektiren grup olarak değerlendirilmektedirler (Güler,2015: 126). Araştırma bulgularına göre bu bireyler engel türleri ve derecelerine göre gerekli düzenlemeler ile güvenli çalışma ortamında yer edinmeleri gerekmektedir. Ayrıca güvenli çalışma ortamına sahip olan iş güvenliği ve fiziki şartları uygun işletmeler tercih edilerek olası sorunların önüne geçilmesi gerekmektedir.

Hafif düzey zihinsel yetersizliği olan bireylerin 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununa göre sahip olması gereken hakları yasalar ile belirlenmiş olmasına rağmen, bu çalışmada işletmelerde mesleki eğitim alan öğrencilerin mesai saatleri, ücret, ulaşım gibi hakları işletmeler tarafından zaman zaman sorun olarak görülmektedir. Öğrencilerin düşük ücret ile daha fazla çalıştırılmak istenmesi, belirlenen çalışma saatlerinin dışında mesaiye bırakılmak istenmeleri ve öğrencilerin çalışma saatlerine ve ikametlerine göre ulaşım problemlerinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş olanaklarının sınırlı olması özlük hakları ve düşük ücret gibi sorunların Güvenç'in (2014) çalışması ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Araştırma bulguları doğrultusunda işletmelerin çalışma şartları göz önüne alınarak işletmelerde mesleki eğitim hakları, özlük hakları doğrultusunda imkana sahip olmaları gerekliliği vurgulanmıştır. Bireylerin işleme olan tutumlarının olumlu anlamda gelişmesi ve işe adapte olabilmeleri için sorun yaşadıkları konuların en aza indirilmesi gerekmektedir. Son olarak bu bireylerin toplumun diğer kesimi tarafından dışlanması ve ayrıştırılması söz konusudur. Bu olumsuzluklar bireyleri sosyal hayattan uzaklaştırmakta ve çalışma yaşamına katılımları konusunda çekinik olmalarına sebep

olabilmektedir. Ortaya çıkan bulgu göstermektedir ki iş ortamında çalışanların zihinsel yetersizliği olan öğrencilere bakış açısı kişinin işe ve sosyal hayata karşı tutumunu etkilemektedir. Bu bulgu alanyazındaki (Genç & Çat, 2013; Küçükali, 2014) benzer araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Yapılan tüm bu incelemeler sonucunda hafif düzey zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin mesleki eğitimleri sonrasında toplumsal alanda yer edinmeleri ve iş hayatına uyum sağlayabilmeleri için yapılan faaliyetlerin önemini kavradığımızda, yetersizliğe sahip birçok bireyin hayatında olumlu değişiklikler meydana geleceği görülecektir. Bu bireylerin iş yaşamında kendi varlıklarını hissetmeleri, üretime dahil olmaları onların hayata karşı olan tutumuna katkı sağlayacaktır. Yetersizliği olan bireylerin sorunları çözülerek işgücü piyasasında yer almaları mesleki bilgi, beceri elde edebilmeleri ve bu alanda görev icra etmeleri araştırmanın ne derece önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırma sonucunda şu önerilere yer verilebilir;

1. İşletmelerde mesleki eğitimde öğrenciler, işverenler ve işletme çalışanlarına koordinatör müdür yardımcıları ve koordinatör öğretmenler tarafından sistematik bir şekilde detaylı olarak bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.
2. İşverenlere özel eğitim meslek okullarının, meslek dallarının ve öğrencilerin bu dallarda yapabileceği becerilerin tanıtımı yapılabilir ve işletme ziyaretlerinin sıklığı artırılabilir.
3. İşletmelerin çalışma saatleri, mesai, ücret, ulaşım gibi sorunların koordinatör öğretmen denetimi ile yasal yaptırımları sağlanabilir.
4. Fiziki şartlar (ısı, ışık, gürültü...) ve iş güvenliği açısından öğrencilerin engel düzeylerine uygun olan işletmeler tercih edilebilir ve öğrencileri olası tehlikelerden korumak adına uygun ekipman ve giysiler kullanılabilir.
5. Öğrencilere karşı ön yargıları kırmak ve öğrencinin dışlanmasının önüne geçmek için işverenlere ve çalışanlara farkındalık eğitimleri verilebilir.
6. Araştırma Düzce Özel Eğitim Meslek Okulunda 10 meslek öğretmenin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kapsamını genişletmek ve genellenebilirliğini artırmak için farklı illerde daha fazla katılımcı ile sonuçlar yeniden değerlendirilebilir.

Yazar Katkı Beyanı:

1. Esra DEMİR: Literatür tarama, veri toplama ve analiz etme, kavramsallaştırma, tartışma ve sonuç yazma

2. Süleyman GÖKSOY: Danışmanlık, inceleme ve düzenleme

5. KAYNAKÇA

- Akçamete, G. (2014). Yetersizliği olan çocukların ve gençlerin işe hazırlanmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(3), 1-15.
- Altay, F., & Üstün, N. (2011). Mesleki eğitim sistemi, Araştırma raporu. *Konya: Konya Ticaret Odası*, 46-118.
- Arslan, H., & Altıntaş, G. (2012). Engellilerin çalışma yaşamına katılımını arttırarak toplumla kaynaşmalarını sağlamayı hedefleyen bir model önerisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 165-186.
- Baran, N., & Cavkaytar, A. (2007). İşverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerileri. *İlköğretim Online*, 6(2), 213-225.
- Brolin, D. (1997). Life centered career education: a competency based approach.fifth edition. *Council for Exceptional Children, Reston, Va.*, 407-757, ISBN-0-86586-292-3.
- Çam, N. (2019). *Özel eğitim meslek okullarında öğrenim gören bireylerin işe yerleştirilme süreçlerine ve iş yerindeki yaşantılarına yönelik görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çorbacı Serin, G., & Girli, A. (2012). zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 69-81.
- Fugate, M., Kinicki, A., & Ashforth, B. (2004). Employability: A psycho-social construct, its dimensions, and applications. *Journal of Vocational Behavior*, 65(1), 14-38.
- Genç, Y., & Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-393.
- Greenan, J., Wu, M., & Black, E. (2002). Perspectives on employing individuals with special needs. *The Journal of Tecnology Studies*, 27(1), 29-37.
- Güler, Z. (2015). Özel politika gerektiren grupların iş yaşamındaki sağlık ve güvenlik riskleri ile kontrol tedbirleri. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 2, 117-134.
- Güneş, N., & Akçamete, G. (2014). Özel gereksinimi olan bireylerin mesleki istihdamı Çorum ili örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(3), 1-15.
- Gürsel, O., Ergenekon, Y., & Batu, E. (2007). Gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmenlerin ve yöneticilerin görüşleri. *AİBÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 54-77.
- Güvenç, S. (2014). *Belediyelerde engelli personel istihdamı, sorunları ve çözüm önerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Hernandez, B., Keys, C., & Balcazar, F. (2000). Employer attitudes toward workers with disabilities and their ADA employment rights: a literature review. *Americans with Disabilities Act. Journal of Rehabilitation*, 66(4), 4-16.
- Kanyılmaz Polat, E. (2020). Engelli bireylerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlara yönelik nitel bir araştırma: Çanakkale örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 869-897, doi.org/10.46928/iticusbe.758135.
- Kurt, B. (2020). *Zihinsel engelli bireylerin istihdam sorunu ve çözüm önerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Küçükali, A. (2014). Engellilere uygulanan sosyal politikaların değerlendirilmesi: Atatürk üniversitesi örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 59-86.

Mesleki Eğitim Kanunu

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3308.pdf>

MEB. (2021). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/13145613_Ozel_EYitim_Hizmetleri_YonetciliYi_s_on.pdf

MEB. (2021). *Özel eğitim ve rehberlik hizmetleri genel müdürlüğü*

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_02/04102647_ZYHYNSEL_YETERSYZLYYY_OLAN_BYREYLER_TR.pdf

MEB. (2018). *Özel eğitim ve rehberlik hizmetleri genel müdürlüğü*

http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/03153236_HAFYF_ZYHYN_OTYZM_YY_VE_ME_SLEK.pdf

- Özbeç, F., & Diken, İ. (2010). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş - meslek eğitimi ve istihdamlarına yönelik Türkiye’de yapılan araştırmaların gözden geçirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(2), 19-42.
- Özer, D., Aral, N., Özer, K., Güvenç, A., Tatar, N., & Hindistan, E. (1999). Eğitilebilir zihinsel engelli çocukların motor yeterliliklerinin normal gelişim gösteren yaşlıları ile karşılaştırılarak incelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3, 3-14.
- Şener, B., & Tanrısever, C. (2017). Lise düzeyinde turizm eğitimi alan hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin staj süreçlerine ilişkin işveren tutumları. *Akademik Bakış Dergisi*, 64, 380-403.
- Uçar Rasmussen, M., & Yıkılmış, A. (2020). Özel gereksinimli çocukların mesleki eğitim ve istihdamına yönelik annelerin görüşlerinin incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - ENAD*, 8(1), 324-345. doi:10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.14m.
- Uçar, A. (2016). *Zihin yetersizliği olan bireylerin istihdam sürecinde yer alan paydaşların, istihdam sürecine yönelik görüş ve önerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Üstün, E., & Çıkılı, Y. (2019). Özel eğitim mesleki eğitim merkezlerindeki öğrencilerin staj ve meslek hayatında sahip olması gereken sosyal becerilerinin öğretmen ve idareci görüşlerine göre belirlenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi (AKEF)*, 1(2), 72-85.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, G. (2020). *Zihin yetersizliği olan genç yetişkinleri istihdama hazırlamada bağımsız yaşam programının etkililiği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.